

Мельник В. В.,

здобувач кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРАВОМІРНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

На забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини направлені положення ст. 56 Конституції України, які надають право кожній людині на відшкодування шкоди не лише за рахунок безпосереднього її завдавача, а й за рахунок держави (державний бюджет) або територіальних громад (місцеві бюджети), що є однією з головних правових гарантій дотримання прав і свобод людини.

При цьому національним законодавством встановлено, що відшкодуванню підлягає не тільки протиправно і винно завдана шкода, але і шкода, завдана здійсненням правомірних дій. Однак остання відшкодовується лише у випадках, обсязі та порядку, встановлених ЦК України та іншими законами.

Інститут зобов'язань, що виникають внаслідок завдання шкоди, посідає у цивільному праві особливе місце. Правова регламентація

суспільних відносин, що виникають у разі завдання шкоди як проти-правними, так і правомірними діями, передбачена главою 82 ЦК України. Норми, що регулюють зобов'язання, що виникають із завдання шкоди, являють самостійний інститут цивільного права України, який, у свою чергу, складається з двох субінститутів: 1) деліктних зобов'язань та 2) зобов'язань, що виникають у зв'язку завдання шкоди правомірними діями.

Особливе значення має вирішення питань відшкодування шкоди, завданої правомірними діями, оскільки тут виникає колізія двох правомірних інтересів. З одного боку, завдання шкоди особою, яка діяла правомірно. З іншого, – сам факт завдання шкоди правам та інтересам іншої особи є явищем, яке зумовлює відповідну реакцію не лише з боку потерпілого, але й держави. Зокрема, потребує вирішення питання про відшкодування чи відмову у відшкодуванні такої шкоди.

Підставою виникнення зобов'язань із правомірного відшкодування шкоди є правомірне завдання шкоди.

Правомірне завдання шкоди іншій особі може стати підставою для виникнення зобов'язання по її відшкодуванню лише за наявності спеціальних умов, а саме: правомірний характер дій, в результаті яких спричиняється шкода іншим особам; наявність причинного зв'язку між правомірними діями, якими завдана шкода, і шкодою, яка настала; наявність спеціального закону, який передбачає обов'язок відшкодувати правомірно завдану шкоду.

Законодавець, як правило, не уточнює який конкретно вид шкоди (майнова чи немайнова), що завдається правомірними діями, підлягає відшкодуванню. Так, відповідно до ч.2 ст. 1169 ЦК України якщо у разі здійснення особою права на самозахист вона завдала шкоди іншій особі, ця шкода має бути відшкодована особою, яка її завдала. Згідно з ч.1 ст. 1171 ЦК України шкода, завдана особі у зв'язку із вчиненням дій, спрямованих на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами (крайня необхідність), відшкодовується особою, яка її завдала. Навіть у ст. 1170 ЦК України, де йдеться про відшкодування шкоди, завданої власникові майна, у зв'язку з припиненням права власності на це майно у разі прийняття закону, також не уточнюється що відшкодуванню підлягає лише майнова шкода.

Оскільки термін «шкода» є родовим поняттям, зміст якого складають два елемента: 1) майнова шкода та 2) немайнова (моральна) шкода, законом має бути чітко визначено яка саме шкода, завдана правомірними діями, підлягає відшкодуванню.

Вважаємо, що головною функцією відшкодування шкоди, завданої правомірною поведінкою, є відновлення майнового становища потерпілого. Отже, відшкодуванню підлягає майнова шкода, а не моральна.

До зобов'язань, що виникають в результаті завдання шкоди правомірною поведінкою особи, відносяться, зокрема:

- відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності;
- відшкодування шкоди, завданої реквізицією майна;
- відшкодування шкоди, завданої в результаті прийняття закону про припинення права власності на певне майно;
- відшкодування шкоди, завданої в результаті загальної аварії;
- відшкодування шкоди, завданої особою у разі здійснення нею права на самозахист.

Таким чином, шкода, завдана правомірними діями, відшкодовується тільки у випадках, прямо передбачених законом. В цивільному законодавстві виняткові випадки відшкодування правомірною завданої шкоди визначені вичерпним чином.